

CSONTOS JÁNOS

A kétlaki Péntek Imre – a pályatárs szemével

Péntek Imréről, a kétlaki emberről állításokat megfogalmazni nem rutinszerű feladat. Első közelítésben persze pofonegyszerű: magam is afféle javíthatatlanul kétlaki ember lévén, kitartóan egyensúlyozom a kifeszített kötélen, botorkálok az írásbeliség homályzónájában: publicisztika és szépliteratúra, élet és irodalom között. Joggal vethető föl tehát: tessék mozgósítani az empátiát, beleérezni a kétlakiság háttérhelyzetébe!

Csak hogy ez a kétlakiság nem jelent kétarcúságot: a látszólagos kettősség remekül megfér egy porhüvelyben. Ez a probléma nem az alkotó ember problémája, hanem a befogadó közegé. Fantáziátlanul vonalaz korunk, az ezredvég és az ezredelő ugyanis rühelli a reneszánsz jellemeket, szélhámosságnak tekint mindennemű polihisztóri hajlamot. Szereti beskatulyázni a kreativitást is: mindenki döntse el szépen, hogy író vagy újságíró-e. Mindez azért van, mert a fennálló földszintes világrendet valójában nem érdekli a sziporkázó elme, a szertelen művészet, az aggályos közszolgálat meg mindezek szeszélyes elegye. Nem érdekli az ember. Fogyasztót lát, választópolgárt, körözött személyt, eladható médiamárkát meg statisztikai adatot. Már két különféle minőség is szétfeszíti a szűkös rubrikákat; hát még több.

Ezekbe a rubrikákba már bajosan férne bele egy Ady, egy Kosztolányi vagy egy Karinthy. Nem fér bele egy Péntek Imre sem. Szerencsére Péntek Imre fűtyül erre az egészre. Szemlátomást nem válik szét benne a költő és a közíró: a pusztá létezése tagadja a ráoktrojált tudathasadást. Másokkal ilyen tekintetben koránt sincs ennyi probléma. Irodalmunk élvonalából ismerünk írókat, akik polgári foglalkozásukra nézve fogorvosok vagy matematikusok; s költőket, akik könyvvizsgálók vagy közjegyzők. Velük semmi gond nincs, hiszen egymástól megnyugtatóan távol álló területeken gazdálkodhatnak vagy garázdálkodhatnak. A gond, mint mindig, a határterületekkel van. Az irodalmár a sajtó közegében literátor; az újságíró az irodalom közegében zszurnaliszta. Mindenütt otthonos, de sehol nincs otthon. Ezért aztán Péntek Imre – akárcsak jómagam – folyton úton van. Nevezhetnek

bennünket a rubrikakezelők lesajnálóan skribler bozgoroknak: a mi szellemi életünk mégis szakadatlan vándorünnep.

Péntek Imre identitása pedig még ehhez képest is kérdőjeles. Már a neve sem biztos. Az *Elérhetetlen föld* antológia borítóján 1969-ben még Molnár Imre szerepel; az *Együtt és külön* címmel a Kilencek költőivel készített interjúmban 1989-ben Molnár Péntek Imre (ez alighanem az én öntörvényű csinálmányom); míg mára egyértelműen Péntek Imre. Annak idején kedélyesen anekdotázva elmesélte: kényszerűen ki kellett térnie a morgolódo idősebb pályatárs elől. Kitért hát. Ám a további súrlódásokat elkerülendő, olyan művésznevet akart, amiből nincs még egy a telefonkönyvben. Miskolcon, ahol akkoriban élt, nyilván nem is volt. Fehérvárra költözvén azonban az első napok egyikén beleütközött egy másik, hús-vér Péntek Imrébe, ráadásul roppant fontos beosztásban. Ebből is látszik, hogy a sorssal lehet ugyan cselezni, de nincs mód előle kitérni. Azonkívül nekem erről az egész önkeresztségről Karinthy Frigyes legendás zanzája jut eszembe, aki Robinson Crusoe történetét valahogy úgy foglalta össze egyetlen mondatban, hogy egy hajótörött egy bennszülöttel találkozik a lakatlan szigeten, elnevezi róla a hét egyik napját, majd hazamegy. Lássuk be: ilyen véletlenek nincsenek. Roppant nehezen tudnánk beágyazni az irodalomtörténetbe egy Kedd Imrét, pláne egy Csütörtök Imrét.

Ha Péntek Imréről mint újságíróról beszélünk, először is le kell szögeznünk: minden bizonnyal nem vágyott efféle karrierre. Eléldegélt volna ő boldogan az irodalom szélárnyékos intézményrendszerében: úgy, ahogy a miskolci Napjainknál kezdte, vagy ahogy a szombathelyi Életünknel folytatta. Irodalmi folyóiratokat szerkesztgetni, kéziratokat gondozni és konferenciákon reprezentálni ugyanis csak erős meggyőződéssel tekinthető klasszikus sajtómunkának. A folyóirat-szerkesztés kollektív tevékenység ugyan, de viszonylag közel áll az irodalmi alkotómunkához. Az újságírás viszont – különös tekintettel a napilapos válfajára – maga a mélyvíz. Aki huzamosabb ideig nap mint nap átélte már lapzártafrászt, az tudja, hogy miről beszélek. Azt a fajta stresszt vállalni, amelyben Péntek Imrének is része volt például a Fejér Megyei Hírlap főmunkatársaként, csakis kényszerűségből lehet – már persze akkor, ha nem született mazochistával van dolgunk. Más kérdés, hogy elhivatott szerkesztők esetében ez az egzisztenciális kényszer (vagy

hogy liberális belügyminiszteri zsargonnal éljek: megélhetési bűnözés idővel óhatatlanul szenvedéllyé válik. Korábban szőrmentén már emlegettem a közszolgálatot – de nevezzük egyszerűen csak szolgálatnak. Minden militarista mellékíz ellenére is jó szó ez a született civil Péntek Imrére: kétlakiként ugyanis ő par excellence szolgáló ember.

Sokat tűnődtem, miből fakad ez az elhivatottság. Lehetne ugyanis vegytiszta alanyi költő: tehetsége és képességei predesztinálják erre. Bár e poézis kitapintható közösségi tartalma már elgondolkoztat bennünket, kevéssé érezzük ezt a hevületet publicisztikai természetűnek, mint például Váci Mihály vagy Ladányi Mihály költészetében, vagy akár Esterházy Péter *Termelési regényében*, amely visszatekintve egyetlen végtelenített tárcafolym. Péntek Imre történelmi kontextusba ágyazott politikai természetű lírai megnyilvánulásai mindig belül maradnak a tiszta irodalom keretein – feltéve persze, hogy létezik ilyen fogalom. Versírói gyakorlatának első húsz éve voltaképpen a tagadás költészete – a felületes elemzők ezt nevezték ironikusnak vagy groteszknak. Holott – miközben valóban alkalmaz groteszk fogásokat – önkifejezésének lényege a keserűség, a fennálló kétségbe vonása. A tragikus hangvétel nem állna jól neki, ezért kétségbeesésének leplezésére vagy épp a puszta túlélés érdekében olykor harsány bohócmaszkot ölt. Mint ha szégyellné a Kilencek „Filosza”, hogy egyik – nem elhanyagolható – minőségében mégiscsak végzett filozófus, aki a generációs kitörést mesterei hatására előbb még az újmarxista messianizmusokban keresi, de már akkor is a klasszikus bölcelethez – Platónból, Nietzscheből, Pascalból – ácsolja az építményt megtámogató példatárát. No meg persze Kierkegaardból, a rezignáció lovagjából.

Hogy Péntek Imrének az irodalom formanyelve mellett létszükséglete lett az újságírás is, annak alapvető okát abban sejtem, hogy – nagyjából a rendszerváltozással egy időben – elege lett a leplezett vagy leplezetlen tagadás kultúrájából. Állítani akart. Innen származtatható notórius lapalapító, lapmegújító hajlama is – s itt nemcsak a fehérvári Árgusra vagy az egerszegi Pannon Tükörrre gondolok. Ezért vállalt kulcs szerepet olyan heroikus, több megyére kiterjedő dunántúli regionális sajtóvállalkozásban is, amely a posztkommunista sajtóviszonyok közepette szükségszerűen kudarcra volt ítélve, s talán a saját eredendő szerkesztői hajlamától is távolabb állt, mint például veszprémi vagy keszthelyi működése.

Az Árgus és a Pannon Tükör már kiforrottan mutatja ezt az állító-szolgáló sajtómunkási mentalitást. Alázat és igényesség párosul annak a szándéknak a makacs megvalósításában, hogy másokat – arra érdemeseket – hozzon helyzetbe. Ráadásul nem is csupán a szűkebb értelemben vett pályatársak – írók és költők – felfedezéséről, méltatásáról van szó: Péntek Imrének egyelőre felbecsülhetetlen érdemei vannak a képzőművészeti kánon csorbaságainak kikalapálásában is. Ez a kánon – miként az irodalmi is – vészesen fővárosközpontú. Péntek Imre pedig – jó érzékkel érezve rá az össznemzeti bravúrokra, az „NB I-es” minőségű művészi formátumokra – tudatosan felülbírálja ezt a beteges centralizmust: megkeresi és felmutatja helyben is az országos teljesítményeket.

Logikája egyszerű és világos: egy regionális feladatokat is ellátó kulturális folyóiratnak úgy kell egyetemesnek lennie, hogy eközben saját szűkebb páttriájának értékeit is felmutassa. (Ez a szűkebb páttria olykor természetesen lépi át a művi országhatárokat, mint például a Pannon Tükör Lendva felé, a történelmi Zala megyét légiessen újraegyesítve.) Mivel pedig ehhez a sokrétű szemléléshez, értékelmutatáshoz polihisztori képesség és bölcséleti alapozás is szükségeltetik, Péntek Imre nem kis részben jobb híján maga végzi ezt az aprómunkát. Megadóan cipepli a zongorát, hogy kicsit aztán zongorázhasson is rajta. Mellékesen és észrevétlenül így vált az utóbbi negyedszázadban az ország egyik legszakavatottabb és legszínvonalasabb kulturális szakújságírójává.

Vidéki vándorlásait tekintve nem kerülhető meg egy sajátos jelenség, amely ismét csak azt a bizonyos kétlakiságát erősíti. A Kilencek körében őt tartották a legurbánusabbnak, a Nagy László-i hagyománytól legerugaszkodottabbnak – rajta kívül mégis mindnyájan Budapesthez kötődve találtak hivatást, csináltak karriert. És hogy még nagyobb legyen a szakadék, a párizsi Magyar Műhelyhez is kötődő, a költészet nyelvkritikai irányzatával is rokonszenvező Péntek Imre számomra a regionális kozmopolita prototípusa. Ilyen nincs, és mégis van! – kiabálta az elragadtatott rádióriporter egy szenzációs olimpiai győzelmet közvetítve; s én sem mondhatok egyebet.

Szerencsére mégis van. Amikor a nyolcvanas évek első felében egy teljes órára bezártak a debreceni tanszéki könyvtár olvasótermébe, s a könyvtáros Bertha Zoltán kívülről még rá is fordította a kulcsot, hogy a rendelkezésre álló csekély időben szabadon tanulmányozzam a Magyar Műhely hivatalosan zárolt pél-

dányait, úgy képzeltem, hogy Péntek Imre is valahol a Szajna partján kávézva-borozva veti papírra verseit. Nem gondoltam, hogy pár év múlva egy fehérvári sörözőben fogok vele hosszan időzni. Akkor már (dacára a köztünk lévő hús esztendőnek) magam is egy megyei lap kultúrrovatánál róttam a penzumot, akárcsak ő; igaz, az ország túlfelén, Debrecenben. Olyan érzésem volt: lehet bár a végeken, egy javíthatatlan filosz számára mindig ott a centrum, mindig ott a világ közepe, ahol éppen tartózkodik. Ez számomra életre szóló tanulság volt, noha pár évre rá engem is beszippantott Budapest. Ez a monstrum olykor elviselhetetlenül periferikusnak hat – ilyenkor, ha Péntek Imrere gondolok, lassanként visszatér az életkedvem.

Az ő dünyögve szolgáló ethosza, szemérmes szerkesztői alázata mint élő példa nemcsak abban van a segítségemre, hogy átvészeljem az újságírás nehéz periódusait, kievickéljek ingoványos szakaszaiból, hanem időnként megajándékoz a közös akciózások örömeivel is. Ezek között van kifejezetten mámorító (mint például pezsgődalokat zengedezni a budafoki bornapokon), de fölöttébb hasznos is: mint amikor közös erőfeszítéssel sikerült tető alá hoznunk a Zala György-filmet, 150. születésnapján méltó emléket állítva a hazai historizmus nagy alakjának, a Hősök terén álló millenniumi szoborcsoport és az aradi szabadságszobor alkotójának. Reggel még fogalmam

sem volt, hogy ezzel a szántszándékkal elfeledtetett, nagyformátumú szobrással fogok hónapokon át foglalkozni, de délben találkoztam Péntek Imrével, s estére már nyakig benne voltam a projektben. Zala György ugyanis alsólendvai születésű, s egy lokálpatrióta értelmiségiben ez a tény természetesen kapcsolódik össze az össznemzeti értéktudattal. No meg a keserű tapasztalattal, hogy a Deák- és Batthyány-emlékévek a nagy pénzköltés és lakomázás ellenére is elmúltak maradandó filmes nyomok nélkül, s ebbe egy zalai ember nem nyugodhat bele: legalább az újabb középiskolás generációknak legyen mit vetíteni.

Az újdondász így olykor nem is újságírással éri el a célját, hanem szelíden erőszakos akaratátvitellel. Az *Együtt és külön* című hajdani, karcsú interjúkötetben, majd' egy negyedszázada Péntek Imre „közegteremtésként” határozta meg újságírói hitvallását, hozzátéve, hogy az embert kötelezi a múltja, az irodalomban való jártassága. Ennél többet és pontosabban ma sem lehet mondani alkalmazott ars poeticaként. Kötelezi, tehát kötelezően csinálnia kell. Mellékesen azért kikerekedik a költői életmű, s ez megnyugtató. Az újságírás ugyanis bevallottan a jelennek szól, míg a költészet (állítson bármit) némiképp a jövőnek is. Hogy maradjon valami az alkotó ember elmeszíkraztatásából arra az időre is, amikor a poéta a bohém kétlakiból végérvényesen egylaki-vá válik.

Kőmives Kelemen (1973)